

BISKUP A. ADAMIUK — KSIĄDZ LWOWSKI NA ŚLĄSKU OPOLSKIM

1

Zajęcie się niezwykle złożoną sytuacją ludnościową i duszpasterską na Śląsku Opolskim po 1945 r. jest jeszcze ciągle ważkim postulatem badawczym. Mimo wielu próśb i dokonań w tej dziedzinie, odkrywanie i opis mechanizmów postępującej integracji różnych grup mieszkańców Opolszczyzny po zakończeniu II wojny światowej nie jest ukończone. Pozostanie na ziemi opolskiej znacznej liczby autochtonów mieszkających tutaj od pokoleń z żywą tradycją języka polskiego, odczuwaniem dawnych powiązań z państwem i Kościołem polskim, jak też w większości katolickiej — należy dotąd do katalogu faktów oczywistych¹.

Życie religijne w dawnej archidiecezji wrocławskiej było niezwykle bogate w formy zewnętrznego wyrazu, duchowieństwo zaś ruchliwe także na płaszczyźnie życia społecznego, związane z wiernymi, którzy znajdowali w Kościele możliwości wyrażania swej aktywności (określony udział w zarządzie parafią, budowa kościołów, życie kulturalne, biblioteki, czytelnice, teatry amatorskie, kult maryjny, ruch pielg-

* Wykaz skrótów zastosowanych w przypisach znajduje się na końcu tomu, przed spisem treści.

¹ Por. M. L i s, *Ludność rodzima na Śląsku Opolskim po II wojnie światowej (1945–1993)*, Opole 1993 — tam wcześniejsza literatura.

[3]

rzymkowy)². Przybywający od roku 1945 na Śląsk Opolski mieszkańcy wschodnich ziem Rzeczypospolitej nie zastawali pustki i musieli w jakiś sposób uwzględnić istniejące tu zwyczaje i tradycje. Przyniesli jednak własne tradycje narodowe i religijne. To wzajemne zbliżanie dokonywało się w okolicznościach niesprzyjających, warunkowanych wprowadzaniem po 1945 r. nowym, obcym ustrojem politycznym i ideologicznym, więc o napięcia i uprzedzenia nie było trudno³. Jedną z niezwykle istotnych płaszczyzn integracji mieszkańców Opolszczyzny reprezentujących dotąd dwa odmienne światy tradycji duchowych, społecznych i religijnych był Kościół katolicki⁴, w szczególności zaś działalność duszpasterska miejscowego i przybywającego na tę ziemię duchowieństwa. Istotny udział w tym procesie miał zmarły niedawno biskup pomocniczy diecezji opolskiej Antoni Adamiuk, wywodzący się z archidiecezji lwowskiej.

2

Antoni Adamiuk⁵ należał do pokolenia księży posługujących w diecezji opolskiej od 1945 r. Jako kapłan archidiecezji lwowskiej nosił w sobie szczególne, choć nie opisane dotąd monograficznie, dziedzictwo kultury i Kościoła w Polsce. Wypadło mu jednak żyć w czasach niezwykle bogatych w wydarzenia i miejsca, które nazwano Gólgotą XX w.

Biskup pomocniczy posługuje w ramach wyznaczonych przez współpracę z biskupem diecezjalnym. Stąd nie ma w takiej biografii oryginalnych decyzji, szerokich programów działalności duszpasterskiej czy spektakularnych akcji. Te ograniczenia wpływają również na

² Interesujące dane podaje K. D o l a, *Duszpasterstwo w (archi)diecezji wrocławskiej i jej ustrój za rządów arcybiskupa ks. kardynała Adolfa Bertrama (1914–1945)*, „Śląskie Studia Teologiczno–Historyczne” 15:1995 s. 143–206.

³ Przejawem takich bolesnych napięć była weryfikacja miejscowej ludności. Por. J. M i s z t a l, *Weryfikacja narodowościowa na Śląsku Opolskim 1945–1950*, Opole 1984; Zob. także: *Integracja społeczna ludności rodzimej Śląska po 1945 roku*, red. W. J a c h e r, Opole 1994.

⁴ Por. K. D o l a, *Kościół katolicki na Opolszczyźnie w latach 1945–1965*, NP t. 22: 1965 s. 69–112; J. K o p i e c, *Dzieje Kościoła na Śląsku Opolskim*, Opole 1991 s. 96–151.

⁵ Biskup Antoni używał nazwiska Adamiuk, natomiast dokumenty (akt urodzenia, świadectwo chrztu, dowód osobisty, paszport) wystawiano na nazwisko Adamiak.

Bp Antoni Adamiuk (1913–2000). Fot. Jacek Opalski–Wieczorek.

szczuplejszy zakres bazy źródłowej do biogramu. Niniejsze opracowanie powstało pod wrażeniem niedawnej śmierci Biskupa, choć informacje o jego życiu zbierałem od dłuższego czasu. Zanim podejmie się pracę nad krytycznym studium biograficznym poświęconym bpowi A. Adamiukowi użyteczne mogą być już niniejsze, wstępne sugestie i ustalenia badawcze. Oprócz skromnych akt personalnych bpa Adamiuka w Kurii Diecezjalnej w Opolu, dysponujemy obecnie encyklopedycznymi zwięzłymi opracowaniami A. Szteinke⁶, W. Urbana⁷, Z. Szuby⁸, P. Niteckiego⁹, G. Polaka¹⁰ oraz K. R. Prokopa¹¹, nie licząc notatek o różnicowanej wartości w prasie. Wspomniane opracowania (poza ostatnim z wymienionych) zawierają jedynie podstawowe informacje biograficzne. Przy ich sporządzaniu korzystano najczęściej z danych zawartych w słowach pasterskich biskupów opolskich z okazji nominacji biskupiej¹², późniejszych jubileuszy¹³ a także śmierci biskupa¹⁴. Podstawowe daty z jego życia zawierają kolejne edycje

⁶ Zob. A. Szteinke, *Kronika*, NP t. 34: 1971 s. 233–234.

⁷ W. Urban, *Duszpasterska siejba kapłanów–repatriantów na Ziemiach Odzyskanych w latach 1945–1970*, Wrocław 1972 s. 11–12.

⁸ Z. Szuba, *Biskupi polscy XX wieku*, „Życie Katolickie” t. 2: 1983 nr 5–6 s. 202–203.

⁹ P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992 s. 17.

¹⁰ G. Polak, *Kto jest kim w Kościele katolickim. Stan na dzień 1 stycznia 1996 r.*, Warszawa 1996 s. 7; Tenże, *Kto jest kim w Kościele. Ekumeniczne „who is who” chrześcijaństwa w Polsce. Stan na dzień 15 lutego 1999 r.*, Warszawa 1999 s. 11–12.

¹¹ K. R. Prokop, *Biskupi Kościoła katolickiego w III Rzeczypospolitej. Leksykon biograficzny*, Kraków 1998 s. 12–13.

¹² F. Jop, *Odezwa do duchowieństwa i wiernych Opolszczyzny w sprawie nominacji Ks. Prałata Antoniego Adamiuka na stanowisko biskupa sufragana*, WUDO R. 25: 1970 s. 204.

¹³ A. Nossol, *Odezwa biskupa opolskiego w sprawie tegorocznych święceń kapłańskich oraz tradycyjnej pielgrzymki mężczyzn i młodzieńców na Górze św. Anny*, WUDO R. 44: 1989 s. 303–307 — o złotym jubileuszu kapłaństwa biskupa Adamiuka s. 305; Tenże, *Odezwa w związku z nadchodzącymi święczeniami kapłańskimi i srebrnym jubileuszem konsekracji biskupa–seniora Antoniego Adamiuka*, tamże R. 50: 1995 s. 300–304; Tenże, *Zaproszenie biskupa opolskiego do dziękczynnej modlitwy za 60 lat posługi Księdza Biskupa Antoniego Adamiuka oraz za dar pielgrzymki Ojca św. Jana Pawła II do Ojczyzny*, tamże, R. 54: 1999 s. 478–480.

¹⁴ *Odezwa w związku ze śmiercią i uroczystościami pogrzebowymi śp. księdza bisku-*

watykańskiego *Annuario Pontificio* od roku 1971 oraz schematyzmy diecezji opolskiej z lat 1947–1998¹⁵. Szczególne znaczenie mają zwar-te, jakby były tylko „spisem treści”, notatki o charakterze wspomnie-niowym, które biskup zredagował w roku 1977¹⁶. Sprawozdania z ważniejszych uroczystości związanych z życiem biskupa zamieszcza-ne na łamach „Wiadomości Urzędowych Kurii Biskupiej Śląska Opol-skiego” oraz opolskiej edycji „Gościa Niedzielnego” mogą stanowić istotne wzbogacenie materiałów do poznania Jego działalności¹⁷.

3

Antoni Władysław Adamiuk urodził się 18 grudnia 1913 r. w Old Forge, w Pensylwanii w Stanach Zjednoczonych (diec. Scranton); 27 grudnia przyjął chrzest z rąk ks. Tomasza Kuryłowicza w parafii św. Michała Archanioła. Tam również mieszkali jego rodzice: górnik

pa Antoniego Adamiuka, „Opolski Gość Niedzielny” z 6 II 2000 s. 19; ukaże się także w WUDO R. 55: 2000 nr 3, wraz z wygłoszonymi kazaniem pogrzebowymi abpa A. Nossola oraz abpa D. Zimonia.

¹⁵ Wydane w latach: 1947, 1953, 1955, 1959, 1963, 1968, 1974, 1981, 1986, 1993, 1994, 1996, 1998.

¹⁶ A. Adamiuk, *Wspomnienia. Nasza przeszłość. Historia nauczycielką naszego życia*, „Forum Duszpasterskie. Biuletyn pastoralny” — Opole, R. 6: 1996 nr 23 s. 4–18; Toż, *Kalendarz Głubczycki 1997*, Głubczyce 1996 s. 154–163; Toż w: M. Trojan–Krzynowa, *Miasto Busk i okolice na kresach II Rzeczypospolitej*, Racibórz 1998 s. 137–152 (tutaj na s. 149–152 — *Uzupełnienie wspomnień na spotkaniu z księdzem biskupem 14 X 1995 w Opolu*). O okresie lwowskim zob.: *Tradycje. Z biskupem pomocniczym diecezji opolskiej Antonim Adamiukiem rozmawia ks. Krzysztof Guzowski*, w: *Arcypasterz. 25-lecie śmierci ks. abpa Eugeniusza Baziaka* (Jednodniówka), Lubaczów 1987 s. 4. Podczas porządkowania materiałów pozostawionych przez bpa Adamiuka, napotkano rękopisy około 300 jego kazań.

¹⁷ A. Sitek, *Konsekracja księdza biskupa Antoniego Adamiuka*, WUDO R. 25: 1970 s. 218–223; J. Kopiec, *Kalendarium życia ks. biskupa Antoniego Adamiuka*, tamże, R. 44: 1989 s. 323–326; G. S. (G. Strzeduła), *Srebrny jubileusz święceń biskupich biskupa–seniora Antoniego Adamiuka*, tamże, R. 50: 1995 s. 523–524; T. Sienkiewicz–Miś, *Bóg mu nakazał bronić człowieka. 25 lat sakry Biskupa Antoniego Adamiuka*, „Opolski Gość Niedzielny” 25 VI 1995 s. 15; D. Nowicka, *Kresy z pamięci*, „Nowa Trybuna Opolska” 22–23 VII 1995 s. 4; T. Sienkiewicz–Miś, *„Fiat voluntas Tua”. 60 lat kapłańskiej posługi biskupa Antoniego Adamiuka*, WUDO R. 54: 1999 s. 48–490 (toż w „Opolski Gość Niedzielny” 4 VII 1999 s. 21; Tenże, *Służy Bogu i człowiekowi*, tamże, s. 490–492.

Andrzej oraz Józefa z d. Krzyżanowska, którzy przybyli tam kilka lat wcześniej. Antoni miał jeszcze starszego brata i siostrę. W lipcu 1914 r. Antoni wraz z matką i rodzeństwem przyjechali do Maksymówki koło Zbaraża w województwie tarnopolskim, gdzie mieszkała rodzina. Ojciec natomiast mógł powrócić do kraju dopiero w 1920 r., po zakończeniu I wojny światowej. Antoni uczęszczał do szkoły powszechnej w Maksymówce w latach 1921–1925, potem uczył się w II Gimnazjum im. J. Słowackiego w Tarnopolu, gdzie uzyskał świadectwo dojrzałości w 1933 r. Stamtąd też wyniósł umiłowanie polskiej historii i literatury; tę fascynację kulturą narodową przeniósł przez całe życie, ciągle pogłębiając swoją wiedzę w tym zakresie. Jako alumn seminarium duchownego we Lwowie, studiował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jana Kazimierza. Uczęszczał na seminarium z etyki prowadzone przez ks. prof. Jana Stepę, późniejszego biskupa tarnowskiego. Napisał wówczas rozprawę o sprawiedliwym wynagrodzeniu za pracę i po zdanych egzaminach, w dniu 26 czerwca 1939 r. uzyskał stopień magistra teologii. Wcześniej, 18 czerwca 1939 r., otrzymał w bazylice archikatedralnej we Lwowie święcenia kapłańskie z rąk arcybiskupa–metropolity Bolesława Twardowskiego.

Praca duszpasterska ks. Adamiuka rozpoczęła się 1 sierpnia 1939 r. w parafii Busk nad Bugiem, w odległości 50 km od Lwowa. *Miasteczko liczyło około 8000 mieszkańców (4000 Polaków, 2500 Żydów i 1500 Ukraińców). Do parafii pw. Św. Stanisława Szczepanowskiego, biskupa i męczennika, oprócz miasta należało 19 wiosek. Wśród nich były czysto polskie, czysto ukraińskie i mieszane. Na jej terenie, poza kościołem parafialnym, mieliśmy 4 kościoły filialne: w Zuratynie — 4 km, w Pietryczach — 12 km, w Grabowej — 10 km, w Maziarni — 15 km — wspomina przysły biskup. Proboszczem był tam wówczas ks. Wojciech Stuglik, z którym młody wikariusz nawiązał dobry kontakt i współpracował harmonijnie. Bogata historia miasteczka i parafii zapewne wpływały na gruntowanie się i pogłębianie religijnej i patriotycznej postawy kształtowanej w domu rodzinnym i na studiach. Próbowaly ją i hartowały wydarzenia II wojny światowej. Praca duszpasterska młodego wikariusza dokonywała się w zupełnie wyjątkowych warunkach. Oprócz języka polskiego, ks. A. Adamiuk znał jeszcze język rosyjski i ukraiński, słabiej niemiecki; dzięki temu podczas wojny mógł się względnie swobodnie poruszać w okolicach Lwowa wśród skomplikowanych układów ludnościowych i narodowościowych. Oku-*

pacja sowiecka, następnie niemiecka i znowu sowiecka, napięcia między Polakami a Ukraińcami, konieczność podejmowania szybkich ale zarazem roztropnych decyzji wpływały na krystalizowanie się sylwetki księdza zahartowanego w przeciwnościach. Atmosfera ustawicznego lęku o życie, o wywózkę na Sybir paraliżowała chęć do działania, a niepewność losu była rzeczywistością codzienną. Praca duszpasterska ogniskowała się wyłącznie w kościele — msza św., sakramenty, katechizacja niedzielna; szczególne w niej miejsce zajmowało przygotowanie dzieci do pierwszej spowiedzi i Komunii św., co stwarzało okazję do spotkań katechety z rodzicami. Potrzebna była również stała gotowość do doraźnej posługi wobec grekokatolików, ponieważ ich duszpasterze, obarczeni rodzinami, w obawie przed represjami łatwiej rezygnowali z aktywności duszpasterskiej. Często posługa chorym i rannym z narażeniem własnego życia, pogrzeby pod osłoną nocy — to było duszpasterstwo zwyczajne i zarazem niezwykle. Mordy popełniane na ludności polskiej i duchowieństwie przez uzbrojone bandy nacjonalistów ukraińskich pogłębiały atmosferę niepewności. Konfrontacja z systemami ideologicznymi wrogimi religii (marksizm i hitleryzm) na forum urzędowym, związanym z obowiązkową rejestracją miejsc kultu, podatkami, inwiligacją, przesłuchaniami i ograniczaniem swobody pełnienia obowiązków kapłańskich sprawiała, że bycie duchownym stało się niezwykle trudne. Dołączył się do tego osobisty dramat ks. Adamiuka, gdyż na Syberii znaleźli się jego rodzice, brat oraz siostra z rodziną. Matce i siostrze z synkiem udało się powrócić stamtąd wiosną 1945 r., ale ojciec zmarł na zesłaniu z głodu i wycieńczenia, brata powalił tyfus w armii Andersa na terenie Turcji, a szwagra zamordowano w Katyniu.

Z końcem maja 1944 r. ks. Adamiuk, jak tyłu innych księży katolickich archidiecezji lwowskiej, musiał opuścić rodzinne strony. Przybył na ziemię tarnowską, gdzie dzięki zyczliwości tymczasowego zarządu diecezji osiadł jako rezydent w parafii Strzelce Wielkie, razem ze swymi parafianami z Buska pod Lwowem, gdzie przebywał od 1 czerwca 1944 do 30 maja 1945 r. Liczył wówczas ciągle na możliwość powrotu w rodzinne strony po zakończeniu działań wojennych. Okazało się to jednak zupełnie nierealne i już nigdy później, nawet po roku 1989 r., ks. Adamiuk nie odwiedził swoich rodzinnych stron. Ten wojenny okres życia, pomimo wszystko, wspominał jednak bardzo ciepło zwłaszcza w ostatnich latach życia. *Już później nigdy nie czulem*

się tak potrzebny ludziom jako kapłan i nie doznałem tyle zaufania i przywiązania.

4

Rok 1945 przyniósł definitywne zmiany w życiu ks. Adamiuka. Po przyłączeniu do Polski tzw. Ziem Odzyskanych, dokąd kierowano ludność polską przesiedlaną ze wschodnich rejonów Rzeczypospolitej, także ks. Adamiuk wraz ze swymi parafianami znalazł się na Śląsku Opolskim w powiecie głubczyckim; przybyły tam również matka i siostra z synem¹⁸. Było to w lipcu, jeszcze przed podpisaniem szczegółowych regulacji o granicach państwa. Już 1 sierpnia 1945 r. otrzymał jurysdykcję od ks. F. Piontka z Wrocławia, wikariusza kapitulnego po śmierci kard. A. Bertrama (6 lipca 1945), a 6 września tr. od rezydującego w Branicach bpa J. Nathana, bowiem dystrykt w najbliższym sąsiedztwie Głubczyc należał do archidiecezji ołomunieckiej. Na tej podstawie ks. Adamiuk zamieszkał w Głubczycach w klasztorze franciszkanów, w niedalekim Szonowie pomagał proboszczowi ks. Edwardowi Golli (nie znającemu języka polskiego) aż do jego wysiedlenia, odprawiał nabożeństwa w Klisinie, dojeżdżał także do Braciszowa i Równego. Rejon głubczycki aż do końca wojny zamieszkiwała ludność niemal wyłącznie niemiecka, która najpierw kryła się i uciekała przed wojskiem radzieckim, a następnie została wysiedlona do Niemiec. W opuszczonych miejscowościach osiedlała się głównie ludność z województwa tarnopolskiego, a ogrom potrzeb duszpasterskich dyktował wzmożoną aktywność przybywających na ten teren duchownych (ok. 150) archidiecezji lwowskiej. Wobec braku publicznych środków lokomocji, nierzadko pieszo, ks. Adamiuk docierał do skupisk ludzkich, do kościołów i szkół i prowadził ok. 40 godzin zajęć tygodniowo. Administrator diecezji ks. B. Kominek zwrócił się pismem z 31 grudnia 1947 r. do franciszkanów w Głubczycach, by przejęli część lekcji religii od ks. Adamiuka, zagrożonego wówczas chorobą płuc. W tym czasie, zgodnie z wymogami prawa kanonicznego, ks. Adamiuk zdawał egzaminy jurysdykcyjne, za które otrzymywał

¹⁸ Podstawowe informacje o sytuacji kościelnej na Śląsku Opolskim po 1945 r. zob. K. D o l a, *Kościół katolicki na Opolszczyźnie w latach 1945–1965*, NP t. 22:1965 s. 69–112; J. K o p i e c, *Dzieje Kościoła na Śląsku Opolskim*, Opole 1991 s. 96–151 (na s. 120 zyciorys A. Adamiuka).

wysokie oceny; zachowały się z tego okresu dwa kazania egzaminacyjne: *Na uroczystość Chrystusa Króla* oraz *Rodzice nauczycielami nauki religii swoich dzieci*, które ówczesny referent duszpasterski w Kurii Opolskiej ks. dr L. Orzeł ocenił bardzo wysoko. Tymczasem w celu ustabilizowania statusu kanonicznego, 4 lipca 1946 r. ks. Adamiuk otrzymał nominację na proboszcza parafii Szonów oraz *ex curando* proboszcza parafii Klisino, a 30 sierpnia tr. nominację na dziekana dekanatu głubczyckiego. W latach 1948–1951 był równocześnie spowiednikiem Sióstr de Notre Dame w Głubczycach. Obie wspomniane parafie mógł już przekazać następcy w 1947 r., pozostając nadal dziekanem aż do 1957 r. Dekanat głubczycki obejmował w tym okresie 19 parafii, w których było razem 34 miejscowości, 26 kościołów i 3 kaplice; 4 kościoły i 1 kaplica były całkowicie zniszczone a większość pozostałych poważnie uszkodzona. Oprócz troski o prowizoryczne nawet zabezpieczenie budynków kościelnych, ks. Adamiuk zabiegał o regularną katechizację, duszpasterstwo parafialne ogniskował wokół Eucharystii i kaznodziejstwa, starał się o regulację związków małżeńskich, często „potarganych” przez wojenną zawieruchę.

Ważne zmiany w życiu ks. Adamiuka nastąpiły po objęciu rządów kościelnych w Opolu przez bpa Franciszka Jopa, który wezwał go do Opola i 16 lipca 1957 r. zamianował wizytatorem nauki religii oraz referentem wydziału katechetycznego w Kurii. Został również zaproszony do grona konsultorów diecezjalnych, czyli organu doradczego w zastępstwie kapituły katedralnej; później został przewodniczącym komisji do spraw budownictwa kościelnego oraz egzaminatorem prosynodalnym, a 9 stycznia 1958 r. otrzymał uprawnienia wikariusza generalnego, z których mógł korzystać w przypadku nieobecności w Opolu biskupa, wikariusza generalnego (ks. H. Grzondziela) lub oficjała (ks. W. Wyciska).

Szczególny rys zaangażowaniu ks. Adamiuka w prace diecezji nadały jego wieloletnie wykłady pedagogiki i katechetyki w Wyższym Seminarium Duchownym Śląska Opolskiego, które objął po śmierci rektora ks. dra Jana Tomaszewskiego (2 października 1958). Już 17 października 1958 r. bp F. Jop podpisał nominację i ks. Adamiuk podjął zajęcie¹⁹. Nie był typem intelektualisty. Na użytek studentów opracował rzetelnie skrypty do obu przedmiotów, w których zawarł syntezę

¹⁹ Por. K. D o l a, *Dwadzieścia pięć lat Seminarium Duchownego Śląska Opolskiego w Nysie–Opolu*, WUDO R. 29:1974 s. 335–336.

ówczesnej wiedzy o podstawach pracy pedagogicznej i katechetycznej. Przez 20 lat — także jako biskup — regularnie prowadził wykłady w Nysie i Opolu. Organizował praktyki katechetyczne wraz z ćwiczeniami w parafiach Opola, a później także w Nysie. Podczas zajęć — to oczywiście — przekazywał wiedzę, ale przede wszystkim dzielił się swym bogatym doświadczeniem katechety, zarówno z okresu lwowskiego, jak i opolskiego. Pełen optymizmu zaszczerpiał alumnom umiłowanie pracy wychowawczej z dziećmi i młodzieżą, dodawał odwagi, polemizował i wyrażał sprzeciw wobec usiłowań komunistycznych władz do ograniczania tego istotnego nurtu posłannictwa Kościoła. W tym czasie opracował *Mały katechizm*, gdzie zebrał materiał dotyczący przygotowania do I spowiedzi i Komunii św. i ściśle skorelowaną z nim *Historię biblijną Starego i Nowego Testamentu*, a nieco później, przy współudziale kilku księży opolskich, opracował *Katechizm dla dorosłych*. Prace ks. Adamiuka drukowało Wydawnictwo św. Krzyża w Opolu i do ostatnich wydań w początkach lat 90. ukazało się ich łącznie ok. 3 mln egzemplarzy. Merytoryczna ocena tych podręczników w świetle aktualnych trendów w katechetyce mogła by być dość surowa, ale biorąc pod uwagę kryterium czasu powstania prac i okoliczności, publikacje te należy ocenić jako przystosowane do potrzeb i pożyteczne. W okresie prowadzenia zajęć w seminarium ks. Adamiuk brał udział w ogólnopolskich zjazdach i kursach katechetycznych i dzielił się tam doświadczeniami opolskimi; przeniósł również na Śląsk Opolski ważniejsze ustalenia wypracowane dla całej Polski. W tym celu organizował liczne kursy i zjazdy katechetyczne dla księży i katechetów świeckich, co wywoływało alergiczne, wrogie reakcje władz państwowych, zmierzających do ateizacji młodego pokolenia²⁰. Przez wiele lat w Opolu i Zabrzu-Biskupicach ks. Adamiuk prowadził równocześnie dwuletnie kursy przygotowawcze dla katechetów świeckich.

W 1961 r. — po przejściu dotychczasowego kanclerza ks. Z. Curzydły na probostwo w Kluczborku — 29 lipca tr. bp F. Jop zamianował ks. Adamiuka kanclerzem Kurii w Opolu. W diecezji było wówczas

²⁰ Ta dziedzina aktywności bpa A. Adamiuka zasługuje na szersze opracowanie; na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego napisano już kilka prac magisterskich i licencjackich dotyczących katechezy na terenie diecezji opolskiej w przeszłości, ale nie została jeszcze całościowo potraktowana rola i znaczenie ks. Adamiuka w tym dziele.

440 parafii i blisko 700 księży; zaczynał się nowy etap konfrontacji z Kościołem, więc praca na stanowisku kanclerza wymagała talentów dyplomaty i znacznej odporności psychicznej. Dnia 24 listopada 1962 r. papież Jan XXIII obdarzył ks. kanclerza A. Adamiuka godnością tajnego szambelana Jego Świątobliwości (potocznie nazywanego prałatem), potwierdzoną przez Pawła VI, czego jednak obdarowany nigdy nie eksponował. Wykorzystując zebrane dotąd doświadczenia, znając kapłanów, mógł poruszać się z dużą swobodą wśród ludzi oraz urzędów i rozwiązywać bieżące problemy. Księża cenili go, darzyli zaufaniem, byli wdzięczni za każdą duszpasterską i administracyjną sugestię. Kanclerz podejmował chętnie okolicznościowe prace duszpasterskie, jak rekolekcje i misje, przewodniczenie uroczystościom odpustowym czy jubileuszowym. Po śmierci biskupa pomocniczego H. Grzondziela (24 maja 1968) spodziewano się rychłej nominacji nowego biskupa, w diecezji pozostał bowiem ponad 70-letni biskup ordynariusz F. Jop oraz biskup pomocniczy W. Wycisk. Stąd też ogłoszoną nominację ks. Antoniego Adamiuka na biskupa pomocniczego w Opolu odebrano życzliwie jako spodziewaną i zwyczajną. Po dwóch pierwszych biskupach pomocniczych w Opolu — W. Wycisku i H. Grzondzielu — przedstawicielach przedwojennej generacji duchowieństwa wrocławskiego, A. Adamiuk był reprezentantem duchowieństwa napływowego, które wpisywało się trwale w dzieło tworzenia nowej jednostki kościelnej na Śląsku Opolskim, czyli przyszłej diecezji. Sam A. Adamiuk miał charyzmat spokojnego wiązania tradycji przyniesionych z rodzinnej archidiecezji z tymi, jakie zastał na Opolszczyźnie. Nigdy nie stwarzał w tej dziedzinie napięć, poszukiwał tego, co ubogacało i budowało. Cenili go za ten charyzmat zarówno księża jak i diecezjanie słuchający jego kazań, w których wydobywał i akcentował umiejętnie, nierzadko z patosem wartości polskiej kultury katolickiej, które łączył z wartościowymi, pięknymi tradycjami i wiernością Kościołowi, rozwijaną i żywą na ziemi śląskiej.

Pismem z dnia 1 czerwca 1970 r. prymas Polski kard. Stefan Wyszyński poinformował ks. A. Adamiuka o wyniesieniu go w dniu 30 kwietnia tr. przez papieża Pawła VI do godności biskupa tytularnego

Ala Miliaria i skierowaniu do pomocy bpowi Franciszkowi Jopowi w Opolu²¹. Nominacja została ogłoszona 7 czerwca 1970 r. Uroczysta konsekracja biskupia odbyła się w prokatedrze opolskiej pod wezw. Podwyższenia Krzyża św. w niedzielę 5 lipca 1970 r. Głównym konsekratorem był bp F. Jop, współkonsekratorami biskup przemyski I. Tokarczuk, administrator apostolski w Lubaczowie bp J. Nowicki (dawny rektor lwowskiego seminarium duchownego) oraz bp W. Wyckisk; obecny był również bp W. Urban z Wrocławia.

Po uroczystościach sakry biskupiej A. Adamiuk otrzymał w dniu 11 lipca 1970 r. nominację na wikariusza generalnego; równocześnie zachował wszystkie inne obowiązki: konsultora diecezjalnego, egzaminatora prosynodalnego, cenzora ksiąg religijnych, wykładowcy w seminarium duchownym, przewodniczącego referatu katechetycznego oraz kierownika zespołu do spraw budownictwa sakralnego. W 1975 r., po utworzeniu w diecezji Ośrodka Kształcenia Organistów, z polecenia Ordynariusza przejął nad nim opiekę i osłaniał ośrodek swoim autorytetem.

W głównym nurcie zajęć nowego biskupa pomocniczego znalazły się przede wszystkim wizytacje parafii i udzielanie sakramentu bierzmowania; chętnie przewodniczył też uroczystym celebrom pontyfikalnym, gdy go o nie z różnych okazji proszono. Jak przywilej i szanse traktował posługę duszpasterską na Górze św. Anny z okazji patrolnej uroczystości, wielkich obchodów kalwaryjskich czy pielgrzymek stanowych²². Znany był z odważnej i bezkompromisowej obrony prawa rodziców i Kościoła do religijnego wychowania młodego pokolenia; w publicznych wypowiedziach wstawał się za krzywdzonymi ludźmi pracy i rolnikami; wywoływało to irytację władz państwowych i partyjnych, które interweniowały w tych sprawach u Ordynariusza diecezji. Po zgonie ordynariusza bpa F. Jopa (24 września 1976) i nominacji nowego — bpa A. Nossola, bp A. Adamiuk kontynuował swe zwyczajne prace w diecezji, potwierdzony na wszystkich urządzeniach w dniu 4 sierpnia 1977 r. Nowością było ukształtowanie się wówczas Rady Kapłańskiej — efekt posoborowego postulatów więk-

²¹ Zob. *Pismo Prymasa Polski w sprawie nominacji Księdza Pralata Antoniego Adamiuka na biskupa sufragana*, WUDO R. 25: 1970 s. 199–200.

²² Ten wątek posługi bpa A. Adamiuka podnosi A. H a n i c h, *Góra Świętej Anny centrum pielgrzymkowe Śląska Opolskiego 1945–1999*, Opole 1999, zob. indeks.

szego udziału duchowieństwa w podejmowaniu decyzji dotyczących nowych zadań duszpasterskich w skali diecezji, wraz z ideą budowania kolegalności prezbiterium z biskupami. Aktywność bpa Antoniego spotęgowała się zwłaszcza po wyborze kard. K. Wojtyły na Stolicę Piotrową, gdy odżyły nadzieje na realne zmiany w kraju. W 1980 r. związał się z ruchem „Solidarności”; radził, pomagał, podtrzymywał na duchu; w 15. rocznicę wprowadzenia stanu wojennego (13 grudnia 1996) odznaczono go medalem „Solidarności”. W ramach Konferencji Episkopatu Polski był członkiem Komisji Katechetycznej, Trzeźwości oraz Duszpasterstwa Ludzi Pracy.

Nigdy nie zapomniał o stronach rodzinnych. Zławszcza po 1989 r. odradzającej się archidiecezji lwowskiej śpieszył z pomocą materialną (rzeczową i pieniężną); przekazywał tam, bez żadnych rejestrów i pokwitowań, znaczne ilości katechizmów, modlitewników i dewocjonaliów. Cenił sobie członkostwo honorowe w Towarzystwie Miłośników Lwowa.

W zasadzie nie wyjeżdżał za granicę. Jako biskup wziął udział w beatyfikacji o. M. Kolbe w 1971 r. w Rzymie oraz przewodniczył pielgrzymce kapłanów do Ziemi Świętej w 1979 r. Po osiągnięciu 75. roku życia (18 grudnia 1988), już 2 stycznia 1989 r. zwrócił się do Ojca św. Jana Pawła II z prośbą o przeniesienie go w stan spoczynku. Prośba została przyjęta 17 sierpnia tr., a decyzję Papieża ogłoszono 2 września w „L'Osservatore Romano”. Mimo przejścia na emeryturę, bp A. Nossol pozostawił go na urzędzie wikariusza generalnego, mógł więc podejmować jeszcze różnorodne posługi w Kościele lokalnym. Ostatnią okazją do intensywniejszej posługi duszpasterskiej bpa Adamiuka były uroczystości związane z nawiedzeniem Kopii Obrazu Jasnogórskiego w parafiach diecezji opolskiej. Od operacji w maju 1995 r. stan zdrowia biskupa pogarszał się, a podczas ostatnich kilkunastu miesięcy jego życia potrzebna była stała opieka, której podjęły się ofiarnie siostry ze Zgromadzenia św. Elżbiety.

Bp A. Adamiuk zmarł 25 stycznia 2000 r. W dniu 28 stycznia kard. H. Gulbinowicz odprawił w katedrze opolskiej uroczystą mszę św. przy trumnie zmarłego, z kazaniem, które wygłosił ks. abp A. Nossol. Uroczystości pogrzebu na Górze św. Anny przewodniczył metropolita katowicki abp D. Zimoń, który również wygłosił kazanie. Zgodnie z zapisem w testamentie, bp A. Adamiuk spoczął w grobowcu zakonnym ojców franciszkanów na Górze św. Anny.

Aneks

Bibliografia materiałów ogłoszonych przez bpa A. Adamiuka na łamach opolskich „Wiadomości Urzędowych”

Biskup A. Adamiuk nie należał do duchownych, zajmujących się działalnością pisarską. Sam przyznawał, że najcenniejszym zajęciem jest przebywanie wśród ludzi. Cenił sobie możliwość drukowania opracowanych przez siebie pomocy katechetycznych w Wydawnictwie św. Krzyża w Opolu. Przygotowywana monografia działalności tego Wydawnictwa wyliczy zapewne kolejne edycje jego opracowań katechetycznych. Oprócz materiałów o charakterze wspomnieniowym, wyszczególnionych w 16 przypisie w artykule, na łamach diecezjalnych „Wiadomości Urzędowych” ukazało się kilkanaście jego tekstów, głównie nekrologów kapłanów, kilka homilii i listów pasterskich, które na polecenie bpa A. Nossola redagował zawsze na początek roku szkolnego. Niestety, cenzura systematycznie odrzucała większość jego tekstów. Ich wykaz w porządku chronologicznym może się przydać w przyszłych badaniach biograficznych.

1. *Śp. Ks. Stanisław Sadowski*, R. 12: 1957 s. 400.
2. *Kursy katechetyczne*, tamże, s. 401.
3. *Kurs katechetyczny dla księży*, tamże, s. 461–462.
4. *Śp. Ks. Wiktor Ostrowski*, R. 13: 1958, s. 186.
5. *Śp. Ks. Radca Paweł Kalus*, tamże, s. 327.
6. *Kursy katechetyczne*, tamże, s. 400–401.
7. *Śp. Ksiądz Proboszcz Karol Nabielek*, R. 16: 1961 s. 31.
8. *Śp. Ks. Rektor Kazimierz Borcz*, R. 29: 1974 s. 60–62.
9. *Homilia wygłoszona podczas mszy św. żałobnej za zmarłego papieża Jana Pawła I — 4 X 1978*, tamże, R. 34: 1979, s. 22–24.
10. *Kazanie w katedrze opolskiej z okazji inauguracji pontyfikatu papieża Jana Pawła II — 22 X 1978*, tamże, s. 54–57.
11. *List na rozpoczęcie roku szkolnego i katechetycznego*, R. 35: 1981 s. 246–250.
12. *Homilia wygłoszona na pogrzebie ks. biskupa Wacława Wyciska*, R. 39: 1984 s. 172–175.
13. *List pasterski na rozpoczęcie nowego roku szkolnego i katechetycznego*, tamże, s. 271–274.
14. *List pasterski na rozpoczęcie roku szkolnego*, R. 40: 1985 s. 378–381.

15. *Odezwa na uroczystość koronacji obrazu Matki Bożej Łopatynskiej*, R. 41: 1986 s. 368–369.
16. *Odezwa przed rozpoczęciem prac żniwnych*, R. 42: 1987 s. 285–286.
17. *Kazanie wygłoszone na Górze św. Anny podczas diecezjalnej pielgrzymki dziewcząt (28 V 1989)*, R. 44: 1989 s. 307–310.
18. *Kazanie wygłoszone na Górze św. Anny podczas diecezjalnej pielgrzymki chorych (15 VI 1989)*, tamże, s. 311–313.
19. *Kazanie wygłoszone w katedrze opolskiej w uroczystość odpustową Matki Boskiej Opolskiej (18 VI 1989)*, tamże, 313–315.
20. *Kazanie wygłoszone na Górze św. Anny podczas diecezjalnej pielgrzymki mężczyzn i młodzieńców (25 VI 1989)*, tamże, s. 313–319.